

Mircea Nedelciu despre o Românie în fărâme, de acum 30 de ani

Alina Costea

Mircea Nedelciu about Romania in shreds, 30 years ago The text presents analytical observations on the collection of Mircea Nedelciu "Adventures in the courtyard." Short stories included in the collection, recreate various types of social and behavioral patterns characteristic of the years of socialism in Romania.

Keywords: social psychology, behavioral model, cliché, "small" people

ВЪВЕДЕНИЕ

Investigația de față dorește să demonstreze inserțiile sociale reperabile în primul volum de proză scurtă, *Aventuri într-o curte interioară*, al prozatorului optzecist, Mircea Nedelciu.

Prin apel la psihologia socială care decelează tipologii și comportamente specifice deceniilor șapte -opt din era comunistă, voi analiza calitatea documentaristică a textelor propuse.

Prozele nedelciene teaurizează o lume parțial dispărută, supraviețuind încă în mentalitatea noastră, în ticurile noastre comportamentale. Cel mai mare merit al scrierilor autorului optzecist rezidă în funcția lor de receptacul al memoriei colective. Funcția lor socială (în acord cu însuși dezideratul autorului) este de netăgăduit.

Ruptura cu trecutul pe care a impus-o noul regim politic de după cel de-al doilea război mondial, a adus cu sine o resemantizare în direcția percepției sociale. În locul viran lăsat de o istorie recentă demonizată (regimul burghezo-moșieresc incriminat), trebuia construit ceva: o nouă identitate socială, cu indivizi noi care să-i susțină valorile. Astfel că regimul comunist a purces la ridicarea unui edificiu complex prin remodelarea mentalului colectiv. Și cum colectivitatea este alcătuită din actori sociali diverși, contextul care să-i modeleze pe aceștia trebuia atent construit. Se viza un proces cu efuziuni sigure pentru că individul poate fi dresat de context, odată cadrul social consolidat. Actorul social se obișnuiește cu o situație, cu un fel de a privi lumea și raportează totul la ceea ce cunoaște. Totul poartă amprenta "realității normative cu care s-a obișnuit, prin raționalizare, aceasta devine o realitate obiectivă" spun teoriile de psihologie socială. Tot astfel și personajele lui Nedelciu se pliază perfect pe contextul creat, încearcă să ne convingă de faptul că realitatea prezentată este singura posibilă. Autorul, în schimb, prin forța jocului narativ, a măștilor purtate, arată că realitate din texte este o interpretare incompletă, subiectivă a realității propriu-zise (de unde și subminarea frecventă a omniștiinței, din interior), dar una pertinentă.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Accesul la textele nedelciene va fi mai lesne dacă vom evalua reprezentările sociale adică acele "imagini ale realului, sisteme de referință, teorii despre realitatea concretă, credințe, grile de lectură a realității, maniere de a gândi și interpreta realitatea cotidiană, aparate cu ajutorul cărora evaluăm lumea". Cu alte cuvinte, înțelegerea (în cazul celor care nu au trăit regimul politic pe fundalul căruia se derulează istoriile din texte) sau activarea memoriei afective (în cazul celor care au cunoscut comunismul) sunt posibile numai dacă ținem cont de lupa scriitorului fixată pe mai puțin de două decenii de istorie recentă. Recitim astfel realul, după ce în prealabil acesta a fost citit și de către autor și de către personajele sale. O copie de gradul al treilea, am spune, prin contaminare cu teoria lui Platon din *Republica* despre raportul dintre obiectele făurite de Dumnezeu și cele ieșite din mâna meșteșugarului. Astfel, mici demiurghi de ocazie, reconstruim realul, îl îmbogățim, în urma autorului și a personajelor sale.

Ca și conținut, prozele nedelciene, merg înspre cotidian, înspre varianta soft a comunismului. Stereotipiile discuțiilor despre comunism, la noi, au făcut din subiect unul

maniheic, neverosimil. S-a insistat pe demonizare, fără a se considera că un consens social trebuie să fi fost, observă, cu justețe, sociologii : "nici chiar regimurile cele mai crude nu se pot menține la putere în absența unui minim consens social, care depășește sfera îngustă a privilegiatilor." Prin contrast, Mircea Nedelciu adoptă o privire relaxată sau alege să faulteze regimul nu prin violența acuzelor directe, ci prin afișarea lui cât mai aproape de real, de realitatea de zi cu zi a oamenilor mărunți. Mutațiile sociale operate brutal pe chipul sărmanei țărișoare au condus la apariția unor fenomene și mai stranii precum acela al *societăților paralele*. De pildă, pe de o parte, regimul mistifica realitatea în legătură cu inexistența lipsurilor alimentare, susținea un nivel de trai ridicat pentru toți cetățenii lui, iar pe de altă parte contrasocietatea se lupta cu neajunsurile vieții și le contracarează zilnic prin tot felul de tertipuri dintre cele mai ingenioase. În textele lui Mircea Nedelciu, chipul zglobiu al *contrasocietății* este prins cu o fidelitate maximă pentru că acolo în aceea gherilă existențială, palpita viața adevărată, în micile zbateri ale fiecărei zile pentru o pereche de adidași din Vest, pentru o revistă cu reclame lucioase.

Spațiul emblematic al acestei lumi rămâne rata, mașina cu navetiști a cărei rațiune de a fi este expusă pe larg în O traversare, cu toate mijloacele ironiei și ale descrierii verosimile de care naratorul nedelcian este în stare : "Transportând în fiecare dimineață aproape 80 de bărbați în puterea vârstei dintr-un sat ilfovean spre diverse uzine ale capitalei, el devine inevitabil un fel de agora. O agora în care există mulțumiți, nemulțumiți și indiferenți, în care critica este directă sau învăluită în metaforă sau deghezată în simplă glumă. ... Când pleacă, tot dimineața, din autogările bucureștene, pline cu diverse categorii de intelectuali, se transformă, pentru trei sferturi de oră sau o oră, într-o ciudată sală de ședințe în care se înfruntă opinii și concepții, se fac schimburi de experiență sau se tace semnificativ.. Șoferii sunt cunoscuți pe numele lor mic și respectați. Alții sunt înjurați și chiar reclamați (fără efect) la conducere. Aici sunt citite, de către profesoare majoritatea romanelor din colecția Romanul de dragoste, iar de către profesori și ingineri, reviste ca Magazin istoric și Flacăra." O lume care comunică și se comunică, peste ani și peste regimuri politice. Literatura se dovedește încă o dată vecină cu sociologia, una neconvențională, cu un dezvoltat simț al umorului.

Prin urmare, personajele lui Nedelciu se lasă impregnate de spațialitatea în care se mișcă, observă un congener al scriitorului: "Toate cărțile autorului sunt pline de personaje care străbat distanțe, caută ceva, schimbă locații, evoluează pe itinerarii ciudate, aparent fără un scop precis. În general, ele sunt lipsite de conștiința apartenenței la un loc și par să traverseze spațiile doar pentru a le descoperi configurația, particularitățile. E aici o foame de lumea concretă care se confundă cu foamea de viață și știința împăcării cu imediatul...". Oamenii sunt mici, comuni, au idealuri care nu se ridică mai sus de înălțimea ceștii de cafea băute aiurea într-o cofetărie din centrul orașului. Ceea ce nu înseamnă că existența lor precară nu contează în univers și că nu poate să-i zdruncine echilibrul. Oamenii care animă textele din Aventuri într-o curte interioară vorbesc clar și răspicat despre România anilor '70, despre România adevărată, cea a periferiilor, a micii contrabande, a planurilor de producție, a vacanțelor la munte sau la mare sau a deformării hidoase a satelor în orașe-avortoni, despre o contra-România, total diferită de cea din discursurile de propagandă. Chiar dacă lumea decupată din real nu este cea mai bună dintre lumile posibile, tragicul este sublimat. Dramele sau melodramele se produc inevitabil, dar sunt ponderate de veselie congenitală a acestei lumi, de fapt, de pofta ei inexplicabilă de viață. Și pentru că, după cum sesizează Gheorghe Crăciun, corpul individual se raportează întotdeauna la un corp-masă, personajele grupându-se în cupluri, neamuri, categorii, secte, propunem tripartiția acestora în contemplativi (cei care, surprinși într-un moment pseudometafizic, contemplă lumea de la o masă, din fața unei vitrine sau din autobuz), activi (cei care realizează conjuncția între spații, care se mișcă mereu, fără un scop anume sau doar în scopuri infime, imediate), neutri (necunoscuții, mulțimea, figuranții care asigură decorul străzii, al spațiilor în care se derulează epicul).

În urma unei anchete realizate de către psihosociologi interesați de tipologia contra-României din anii '70-'80, s-au decelat câteva categorii de indivizi, recunoscutibile și în prozele lui Mircea Nedelciu. Criteriul catalogării, rezultat din autoprezentarea fiecărui subiect interviuat, rezidă în tipul de acțiune adoptată în raport cu limitările regimului. Astfel că se conturează indivizi cu biografii normale (normalii), tipice pentru majoritatea cetățenilor, "minus trezirea târzie, posibilă doar în cazul celor care au avut șansa continuării instrucției", indivizi cu biografii marcate (marcații), cei cu "traietorii frânte, deviate, uneori distruse sub tăvălugul sistemului", indivizi cu biografii perverse (perverșii), cei care au susținut regimul, deși îi vedeau tarele, cei care s-au orientat, profitorii, nevertebrații a căror unică valoare umană era asigurarea unui trai decent cu orice preț, indivizi cu biografii ambivalente (ambivalenții), cei care nefiind congenital duplicitari precum perverșii, și-au construiesc mecanisme de apărare, s-au refugiat în muncă, în propria moralitate, uneori au suferit din cauza regimului, chiar și prin comportamentul vădit defensiv adoptat.

În proza care deschide volumul de debut și care poartă un titlu omonim cărții, se trasează fragmentar, pe o linie discontinuă, istoria a patru tineri: doi orfani, naratorul și Rolly, Pictoru, colegul și prietenul acestora despre care se va afla că a plecat de acasă, și Americanu pe care cei trei îl întâlnesc în excursia lor la munte, transformată într-o rătăcire pe un câmp acoperit cu zăpadă. Calitatea de contemplativi este latentă la toate aceste patru personaje, evidentă și exersată în consecință doar la naratorul-personaj. Ceea ce vede acesta prin fereastra unei cofetării sau prin geamul autobuzului face imaginea lumii predilectă a lui Mircea Nedelciu. Într-o astfel de lume se vor consuma idile, se vor rula clișee, situații stereotipe, se va face paradă de grade, de cadre, se va râde sau se va naște involuntar comicul din gravitatea unor oameni mici care țin cu tot dinadinsul să pară mari. Neutrii sunt în fapt cele mai importante personaje nedelciene dat fiindcă ei alcătuiesc corpul-masă la care, inevitabil aderă corpul-individual. Contemplativii și activii nu sunt decât mostre aleatorii ale întregului.

Dacă personajul individual există în prozele lui Mircea Nedelciu, este doar pentru a confirma personajul colectiv, iar G.V. din Simplu progres nu face excepție. El întruchipează efigia noastră, a tuturor, în ideea că istoria lui nu este altceva decât istoria înregimentării noastre, a acceptării cutumelor sociale și a traiectului impus de acestea, istoria care ne lipește un zâmbet tâmp pe buze prin care spunem că totul s-a terminat cu bine, că suntem ca toți ceilalți. G.V. este un tânăr muncitor în fabrică. Constrâns de șeful său să facă propagandă politică prin vestiare, își dă demisia și devine student la Construcții, în speranța că odată inginer își va lua revanșa față de tiranicul șef. Prin istoria lui G.V. se parodiază, în fond, idealurile obsedantului deceniu (gen tineri plecați pe șantier pentru a clădi viitorul luminos al țării și care pentru aceasta sunt gata să se sacrifice pe ei înșiși), mistificate de literatura realismului socialist. Și G.V. funcționează

multilateral (după cum i-o cere și epoca) fiind deopotrivă activ și contemplativ. Nu se lasă îngenunchiat de regim, dimpotrivă îi acordă girul, îi încredințează speranțele sale, fapt pentru care este un normal. Își dă demisia atunci când șeful care îl pândește și îi taie 10% din salariu pentru că s-a dus să-și ia parizer în timpul programului de lucru. G.V. are demnitate. Și ambiție. Învață pentru facultate, chiar dacă inițial dorse să se dedice exclusiv șantierului și să renunțe la studii. G.V. privește spectacolul lumii de la cofetăria "Albinuța" din centru. Lumea e fascinantă, iar pielea ei capătă tonuri diverse, acaparatoare: "Un preot destul de bătrân cu țacălie albă, cu mustață, o pălărie foarte elegantă, anterioru negru lung (pleonasm), alură de individ preocupat de probleme superioare, nobile, ale umanității, o stivă de lăzi cu Cico, o femeie tânără, înaltă, provocând prin mișcare, fustă scurtă și strâmtă, fesele frumoase unduind, sânii tari împingând înaintea bluză dintr-un material subțire și fin, tânăr imberb, ochelari, păr negru, slinos, rar, mutră imbecilă, se oprește și bea Cico, peisajul se schimbă, din nou o femeie care provoacă prin existența ei, din nou un bătrân." Anonimii, cu chipurile lor cu contururi vagi, cu pielea lor smeadă sau albicioasă, cu identități incerte și gesturi grăbite fac decorul

aproape baroc (prin diversitate, prin aglomerare) al prozelor nedelciene. În definitiv și G.V. este unul dintre cei mulți, neutru, activ, normal și contemplativ laolaltă.

8006 de la Obor la Dâlga este construită ca un roman liliputan, cu tot cu mecanismele defintorii speciei care sunt astfel parodiate. Pe scurt, proza cuprinde istoria unui pocherist ređutabil, Ion Carabă alias Gioni Scarabeu din satul Dâlga de pe lângă București, care în urma unui accident ce ar fi putut să-l coste vederea, se schimbă complet, cunoaște dragostea, ca în final să îmbrățișeze un alt drum în viață, să devină student la Politehnică și să trăiască fericit alături de cea care l-a salvat în spital, Greta. O poveste cu happy-end, neverosimilă prin răsturnările de situație încropite înadins pe gustul unui public mediocru și tocmai din această cauză, parodiate. Toate stereotipiile speciei sunt subminate din interior așa o cum proclamă postmodernismul. O telenovelă în toată regula, menită să-i amuze pe cititorii profesioniști și să-i încânte (prin finalul fericit, prin alimentarea perfidă a lecturii de identificare) pe cei comuni.

Construcția personajului nu este decât parte integrantă a subminării în cauză. Autenticitatea sa rezistă pe fragmente, pe porțiuni limitate de text pentru că Gioni Scarabeu pocheristul este mult mai verosimil decât Ion Carabă studentul și viitorul inginer de la I.A.S. Dâlga, iluminatul, reconvertitul, recuperatul de societate prin intervenția demiurgică a iubirii salvatoare. Verosimile sunt și personajele care îl însoțesc în compartimentul de tren 8006 București-Obor-Lehliu- Ciulnița-Fetești-Călărași în vederea unei partide clandestine de pocher. Naratorul lui Mircea Nedelciu și-a însușit lecția romanului clasic pentru că le oferă cititorilor, cuminte, informații despre aceste personaje sub forma fișelor de identitate, iar acolo unde informațiile lipsesc, sunt înlocuite prin deducții logice: "Nea Jenică Hoștea, 66 de ani, pensionar, domiciliat în București, str. Sergent Petrea nr.2, călătorește cu 8006 numai în vederea unor eventuale partide de poker (în lipsă, joacă și barbut). Piti, 20 de ani, spoitor (nu deținem alte date, dar putem explica ce înseamnă spoitor și de unde vine numele de Piti: spoitor este un țigan din rasa nomadă care se ocupă cu cositoritul-spoitul cazanelor, tingirilor și al unor vase de aramă). Piti are 1,56 m înălțime, de unde i s-a zis mai întâi Piticu și pe urmă Piti."

Personajele prezentate alcătuiesc o castă, cu reguli proprii, cu un limbaj codat, accesibil doar inițiaților. Toți acești indivizi care aparțin periferiei în bună tradiției nedelciane sunt legați de pasiunea pentru jocurile de noroc, de argoul pe care îl folosesc atunci când, de pildă, fac remarci despre femei sau schimbă impresii pur și simplu. Ludicul îi animă la toate nivelurile. Jocul ilicit de cărți nu este decât o punere în oglindă a jocului pe care contrasocietatea îl făcea din rațiuni de supraviețuire, dar și de divertisment. Pocheriștii de vagon de personal sunt activi prin toți porii trupului lor și evident, normali pentru că politica nu-i interesează, iar trezirea târzie devine imposibilă din cauza lipsei instrucției.

Mulți dintre oamenii lui Mircea Nedelciu refac tradiția caragialiană. Sunt mitici cărora lumea le apare desenată în culori de cherhana. Este și cazul caporalului Bobocică, șef de cuptor pe frontul românesc din timpul celui de-al doilea război mondial în proza Istoria brutăriei nr.4. Textul reprezintă jurnalul protagonistului care sfidând preconcepția eroismului pe front notează obsesiv lamentațiile sale cu privire la neajunsul sau la calitatea îndoielnică a hranei. De asemenea, notează itinerariul parcurs, fără nici o implicație subiectivă așa cum ne-am aștepta de la un jurnal, mai ales unul de front în care impactul evenimentelor dramatice se presupune a fi covârșitor. Caporarul Bobocică, lipsit de orice organ pentru tragic, este consecvent în notațiile sale, un activ așadar care privește lumea prin pielea rumenă de grasă a stomacului său. El întruchipează, chiar dacă într-o altă epocă (un tertip, probabil al autorului, care să-l scutească de acuze de subminare a regimului) esența însăși a meschinăriei umane limitată la îngurgitare așa cum a fost ea propulsată ca valoare în comunism. Dacă n-ar fi trăit în perioada interbelică, ci în România celei de-a doua jumătăți de secol XX, căpitanul Bobocică ar fi fost un pervers înăscut, ascuns la adăpostul prostiei.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Neutrii invadează și textele cu tematică așa-zis rurală cum este Cocoșul de cărămidă. De fapt, bucata permite interferența spațiilor, urban-rural, chiar dacă inițial, acțiunea se plasează într-un sat oarecare de câmpie. Plecarea lui Calafac ăl bătrân la București la nepotul său Tudor carelucrează într-un studiu foto, prilejuiește naratorului notații despre lume. Fotografiiile pe care le developează tânărul susțin o imago mundi. Camera obscură devine astfel anticamera nașterii unui univers palpabil, în mișcare, un univers care ține la imaginea sa pentru că îi place să pozeze : "grupuri de bărbați și femei între două vârste plini de o veselie artificială și stângace pozând alături de un copac foarte gros, alături de o stâncă sau în fața cine știe cărui hotel sau vilă sau cabană....Fizionomii șterse, bărbați fotografiindu-se cu o sticlă-n mână și un pahar în cealaltă. Trei sau patru femei grase fotografiindu-se pe rând cu aceeași pălărie uriașă. Adolescenți imberbi încercând să-și expună bustul mușchiulos și-n același timp să-și ascundă coastele numărabile. Fetițe de vârste foarte diferite fotografiate în timp ce rup delicat o floare sau se apleacă numai pentru a o miroși. Tineri orgolioși pozând lângă automobile somptuoase cu număr străin. Fete în costume de baie încercând să-și pună în evidență șoldurile sau linia piciorului. Băieți slăbănogi ținându-se de după gât, soarele orbindu-i, făcându-i să închidă ochii sau să încrețească fruntea." Neutrii sunt naturali în artificialitatea lor. Lumea adevărată arată chiar așa, un șir nesfârșit de poze, de posturi, de roluri asumate. Clișeele sociale precum cele care țin de petrecerea cât mai strașnică a timpului liber (fapt ce trebuie atestat de niște fotografii pe măsură) sunt interiorizate, primite de-a gata și proliferate în mod incoștient. Candoarea nu le lipsește acestor oameni, și nici pofta de viață care-i face vii.

За контакти:

Alina Costea, asistent universitar dr., Universitatea Tomis Constanta, trainer de limba română și limba engleză la Internațional House Language School, București

Докладът е рецензиран.